

Bruxelles, 8. prosinca 2017.
(OR. en)

15536/17

**Međuinstitucijski predmet:
2017/0125 (COD)**

**POLMIL 165
COMPET 862
CFSP/PESC 1122
CSDP/PSDC 701
COPS 393
EUMC 157
ECOFIN 1104
IND 369
MI 942
RECH 415
EMPL 611
CODEC 2037**

NAPOMENA O TOČKI „I/A”

Od:	Glavno tajništvo Vijeća
Za:	Odbor stalnih predstavnika / Vijeće
Br. preth. dok.:	15165/17
Br. dok. Kom.:	10589/17 + COR 1 + ADD 1
Predmet:	Prijedlog UREDBE EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA o uspostavi Europskog programa industrijskog razvoja u području obrane radi potpore konkurentnosti i inovacijskoj sposobnosti obrambene industrije Unije (prvo čitanje) – opći pristup

1. Komisija je 7. lipnja 2017. Europskom parlamentu i Vijeću podnijela prijedlog za uspostavu Europskog programa industrijskog razvoja u području obrane radi potpore konkurentnosti i inovacijskoj sposobnosti obrambene industrije EU-a¹.

¹ 10589/17.

2. Coreper se 6. srpnja 2017. usuglasio o mandatu za Skupinu prijatelja predsjedništva u vezi s prijedlogom za Europski program industrijskog razvoja u području obrane (EDIDP)² te je ona započela razmatranje prijedloga na sastanku 14. srpnja 2017.
3. Europsko vijeće pozdravilo je 19. listopada 2017. dosadašnji rad suzakonodavaca o prijedlogu Komisije za EDIDP te je pozvalo na postizanje dogovora u Vijeću do kraja godine, s ciljem zaključenja pregovora s Europskim parlamentom u najkraćem mogućem roku kako bi prvi projekti u području sposobnosti koje su utvrdile države članice mogli financirati u 2019.³
4. Pravna služba Vijeća dala je svoje mišljenje o prijedlogu 23. studenoga 2017.⁴
5. Nakon što je prijedlog proučen tijekom nekoliko sastanaka, Skupini prijatelja predsjedništva na sastanku 28. i 29. studenoga 2017. postigla je vrlo širok dogovor o nacrtu teksta.
6. Coreper je o toj točki raspravljao na sastanku 6. prosinca 2017. Predsjedništvo je podnijelo kompromisni prijedlog u vezi s člankom 6. stavcima 3., 4. i 5.
7. Coreper se poziva da potvrdi svoju suglasnost s tekstom kako je naveden u Prilogu s ciljem njegova podnošenja Vijeću radi postizanja općeg pristupa o prijedlogu.

² 10849/1/17.
³ EUCO 14/17.
⁴ 14876/17.

Prijedlog

UREDBE EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA

o uspostavi Europskog programa industrijskog razvoja u području obrane radi potpore konkurentnosti i inovacijskoj sposobnosti obrambene industrije Unije

EUROPSKI PARLAMENT I VIJEĆE EUROPSKE UNIJE,

uzimajući u obzir Ugovor o funkcioniranju Europske unije, a posebno njegov članak 173.,

uzimajući u obzir prijedlog Europske komisije,

nakon prosljeđivanja nacrtu zakonodavnog akta nacionalnim parlamentima,

uzimajući u obzir mišljenje Europskoga gospodarskog i socijalnog odbora¹,

u skladu s redovnim zakonodavnim postupkom,

budući da:

¹ SL C [...], [...], str. [...].

- (1) U europskom akcijskom planu obrane, donesenom 30. studenoga 2016., Komisija se obvezala da će upotpunjavati, jačati i objedinjavati suradnička nastojanja država članica u pogledu razvoja obrambenih sposobnosti kojima se može reagirati na sigurnosne izazove te poticati konkurentna i inovativna europska obrambena industrija. Posebice je predloženo da se uspostavi Europski fond za obranu radi pružanja potpore ulaganjima u zajednička istraživanja i zajednički razvoj vojne opreme i tehnologija i radi poticanja zajedničke nabave i održavanja. Iz Fonda bi se podupirala suradnja tijekom čitavog ciklusa razvoja obrambenog proizvoda i tehnologije, potičući time sinergije i troškovnu učinkovitost. Cilj je omogućiti sposobnosti, osigurati konkurentan, inovativan i uravnotežen temelj za obrambenu industriju Europe diljem Unije, među ostalim prekograničnom suradnjom i sudjelovanjem malih i srednjih poduzeća (MSP)², te doprinijeti većoj europskoj suradnji u području obrane, iskorištavanjem sinergija i mobilizacijom potpore Unije uz financiranje država članica.
- (2) Kako bi se doprinijelo povećanju konkurentnosti i inovacijskih sposobnosti obrambene industrije Unije, trebalo bi uspostaviti Europski program industrijskog razvoja u području obrane (dalje u tekstu „Program”). Cilj Programa trebao bi biti povećanje konkurentnosti obrambene industrije Unije, među ostalim i kiberobrane, podupiranjem suradnje poduzeća država članica, što obuhvaća i istraživačke centre te sveučilišta, u fazi razvoja obrambenih proizvoda i tehnologija. Faza razvoja, koja slijedi nakon faze istraživanja i tehnološke faze, uključuje znatne rizike i troškove koji sprečavaju daljnje iskorištavanje rezultata istraživanja i nepovoljno utječu na konkurentnost obrambene industrije Unije. Programom, kojim bi se podupirala faza razvoja, doprinijelo bi se boljem iskorištavanju rezultata istraživanja u području obrane i pomoglo bi se da se premosti jaz između istraživanja i proizvodnje te da se promiču svi oblici inovacija. Programom bi se trebala upotpuniti djelovanja koje se provode u skladu s člankom 182. UFEU-a te on ne obuhvaća proizvodnju ili nabavu obrambenih proizvoda i tehnologija.

² Preporuka Komisije od 6. svibnja 2003. o definiciji mikropoduzeća, malih i srednjih poduzeća, (*Službeni list L 124*, 20.5.2003., str. 36–41).

- (3) Poduzeća bi trebalo tumačiti kao subjekte koji obavljaju gospodarsku djelatnost, bez obzira na njihov pravni status i način na koji ih se financira. Za potrebe ove Uredbe, poduzeće ima poslovni nastan u državi članici u kojoj ima sjedište, u skladu s nacionalnim pravom te države članice.
- (4) Kako bi se u obrambenoj industriji bolje iskoristila ekonomija razmjera, Programom bi se trebala podupirati suradnja poduzeća u razvoju obrambenih proizvoda i tehnologija. Radi postizanja inovativnijih rješenja i otvorenog unutarnjeg tržišta, Programom se podupire prekogranično sudjelovanje malih i srednjih poduzeća.
- (5) Programom bi trebalo biti obuhvaćeno dvogodišnje razdoblje od 1. siječnja 2019. do 31. prosinca 2020. te bi trebalo utvrditi iznos za provedbu Programa u tom razdoblju.
- (6) Ovom Uredbom utvrđuje se financijska omotnica za cjelokupno trajanje Programa, koja predstavlja primarni referentni iznos u smislu točke 17. Međuinstitucionalnog sporazuma od 2. prosinca 2013. između Europskog parlamenta, Vijeća i Komisije o proračunskoj disciplini, o suradnji u vezi s proračunskim pitanjima i o dobrom financijskom upravljanju³, za Europski parlament i Vijeće tijekom godišnjeg proračunskog postupka.
- (7) Ne dovodeći u pitanje ovlasti proračunskog tijela, ukupna proračunska sredstva za provedbu Programa trebala bi se osigurati preraspodjelom u okviru podnaslova 1a (Konkurentnost za rast i radna mjesta) višegodišnjeg financijskog okvira za razdoblje 2014. – 2020.

³ SL C 373, 20.12.2013., str. 1.

- (8) Program bi trebalo provoditi u potpunosti u skladu s Uredbom (EU, Euratom) br. 966/2012 Europskog parlamenta i Vijeća⁴. Financiranje konkretno može biti u obliku bespovratnih sredstava i u obliku javne nabave za izradu studija. Na temelju iskustva stečenog ovim Programom financijskim instrumentima moglo bi se također koristiti u budućnosti, posebno za okvir sposobnosti Europskog fonda za obranu nakon 2020. Komisija će započeti s pripremnim radom, procjenama i odgovarajućim prijedlozima u najkraćem mogućem roku.
- (9) Komisija može povjeriti dio provedbe programa subjektima iz članka 58. stavka 1. točke (c) Uredbe (EU, Euratom) br. 966/2012.
- (10) Nakon definiranja zajedničkih prioriteta obrambene sposobnosti na razini Unije putem plana za razvoj sposobnosti, uzimajući u obzir i koordinirano godišnje preispitivanje u području obrane, te s ciljem dostizanja razine ambicije EU-a kako je dogovorena u zaključcima Vijeća od 14. studenoga 2016. i koju je Europsko vijeće potvrdilo 15. prosinca 2016., države članice utvrđuju i konsolidiraju vojne potrebe i definiraju tehničke specifikacije projekta. Mogu imenovati i voditelja projekta koji bi bio nadležan za vođenje poslova povezanih s razvojem projekta suradnje.
- (11) Ako djelovanjem koje se podupire iz Programa upravlja voditelj projekta kojeg su imenovale države članice, uključujući međunarodne organizacije za vođenje projekata, poput Zajedničke organizacije za suradnju u području naoružanja, Komisija bi prije izvršenja plaćanja korisnicima prihvatljivog djelovanja trebala obavijestiti voditelja projekta kako bi voditelj projekta mogao osigurati da korisnici poštuju vremenske okvire.

⁴ Uredba (EU, Euratom) br. 966/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o financijskim pravilima koja se primjenjuju na opći proračun Unije i o stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ, Euratom) br. 1605/2002 (SL L 298, 26.10.2012., str. 1.).

- (12) Financijska potpora Unije ne bi trebala utjecati na transfer proizvoda povezanih s obranom unutar Unije u skladu s Direktivom 2009/43/EZ Europskog parlamenta i Vijeća⁵, ni na izvoz proizvoda, opreme ili tehnologije te ujedno ne bi trebala utjecati na diskrecijsko pravo država članica u vezi s politikom o transferu unutar Unije i izvozu proizvoda povezanih s obranom.
- (13) S obzirom na to da je cilj Programa podupiranje konkurentnosti obrambene industrije Unije uklanjanjem rizika iz faze razvoja projekata suradnje, za potporu bi trebala biti prihvatljiva djelovanja povezana s razvojem obrambenog proizvoda ili tehnologije, odnosno utvrđivanjem zajedničkih tehničkih specifikacija, projektiranjem, izradom prototipa, ispitivanjem, kvalifikacijom, certifikacijom i studijama izvedivosti, efikasnosti upravljanja životnim ciklusom i drugim mjerama potpore. Prihvatljiva će biti i nadogradnja postojećih obrambenih proizvoda i tehnologija.
- (14) S obzirom na to da je poseban cilj Programa jačanje suradnje među poduzećima iz različitih država članica, djelovanje bi trebalo biti prihvatljivo za financiranje iz Programa samo ako u njegovoj provedbi surađuju barem tri poduzeća s poslovnim nastanom u barem dvjema različitim državama članicama. To će se iskustvo upotrijebiti za procjenu mogućnost povećanja minimalnog broja država članica u kontekstu svih budućih programa.

⁵ Direktiva 2009/43/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 6. svibnja 2009. o pojednostavnjivanju uvjeta za transfer obrambenih proizvoda unutar Zajednice (SL L 146 10.6.2009., str. 1.).

- (15) Prekogranična suradnja među poduzećima s poslovnim nastanom u različitim državama članicama u vezi s razvojem obrambenih proizvoda i tehnologija često je otežana zbog poteškoća u postizanju dogovora o zajedničkim tehničkim specifikacijama. Nepostojanje zajedničkih tehničkih specifikacija ili njihovo postojanje u ograničenoj mjeri u fazi razvoja često rezultira povećanom kompleksnosti, kašnjenjima i previsokim troškovima. Dogovor o zajedničkim tehničkim specifikacijama trebao bi biti uvjet za dobivanje potpore Unije u okviru ovog Programa za djelovanja koja uključuju višu razinu tehnološke spremnosti. Za potporu u okviru ovog Programa trebale bi biti prihvatljive studije izvedivosti i djelovanja kojima je cilj podupiranje izrade zajedničkih definicija tehničkih specifikacija.
- (16) S obzirom na to da je cilj Programa povećanje konkurentnosti obrambene industrije Unije, za potporu bi trebali biti prihvatljivi samo subjekti s poslovnim nastanom u Uniji. Osim toga, kako bi se osigurala zaštita ključnih sigurnosnih interesa Unije i njezinih država članica, infrastruktura, postrojenja, imovina i sredstva koje korisnici i podugovaratelji upotrebljavaju u djelovanjima koja se financiraju iz Programa ne bi se trebali nalaziti na državnom području trećih zemalja. Podugovaratelje bi trebalo tumačiti u smislu članka 101. stavka 1. točke (n) Uredbe (EU, Euratom) br. 966/2012, kako je izmijenjena Uredbom (EU, Euratom) 2015/1929 Europskog parlamenta i Vijeća od 28. listopada 2015.

(17) Korisnici i njihovi podugovaratelji u načelu ne bi trebali biti podložni kontroli trećih zemalja ili subjekata iz trećih zemalja. Međutim, za određene slučajeve u kojima poduzeća koja se nalaze u Uniji kontroliraju treće zemlje ili subjekti iz trećih zemalja, takva poduzeća mogu biti prihvatljiva ako država članica u kojoj se poduzeća nalaze osigurava dostatna jamstva da to ne bi bilo u suprotnosti sa sigurnosnim i obrambenim interesima Unije i njezinih država članica kako je utvrđeno u okviru zajedničke vanjske i sigurnosne politike u skladu s glavom V. Ugovora o Europskoj uniji, među ostalim u pogledu jačanja europske obrambene tehnološke i industrijske baze. Samo za potrebe ove Uredbe, subjekt iz trećih zemalja trebao bi podrazumijevati pravni subjekt s poslovnim nastanom izvan Unije ili pravni subjekt čije se izvršne upravljačke strukture nalaze izvan Unije ili pravni subjekt koji je pod kontrolom treće zemlje, osobe je državljanin treće zemlje ili drugog takvog subjekta iz trećih zemalja. Kontrola bi trebala biti definirana kao sposobnost izvršavanja odlučujućeg utjecaja na poduzeće. Korisnici bi prije potpisivanja sporazuma o financiranju trebali dostaviti sve relevantne informacije o elementima i infrastrukturi koji se upotrebljavaju u djelovanju. Također bi trebalo uzeti u obzir razloge za zabrinutost država članica u pogledu sigurnosti opskrbe.

(18) Prihvatljiva djelovanja razvijena u kontekstu stalne strukturirane suradnje u institucionalnom okviru Unije osigurala bi pojačanu kontinuiranu suradnju poduzeća iz različitih država članica i tako izravno pridonijela ciljevima Programa. Takvi bi projekti stoga trebali imati pravo na veću stopu financiranja.

Prihvatljiva djelovanja razvijena uz znatno sudjelovanje MSP-ova i poduzeća središnje tržišne kapitalizacije, a posebno prekograničnih MSP-ova, kojima se podupire otvaranje opskrbnih lanaca, izravno doprinose ciljevima programa. Stoga bi takvi projekti trebali biti prihvatljivi za povećanu stopu financiranja, među ostalim kako bi se kompenziralo za povećani rizik i administrativno opterećenje. Od veće stope financiranja koristi mogu imati prihvatljiva djelovanja s bilo kojim malim i srednjim poduzećima s poslovnim nastanom u državama članicama osim onih u kojima poduzeća u konzorciju koja nisu mala i srednja poduzeća imaju poslovni nastan.

- (19) Ako konzorcij želi sudjelovati u prihvatljivom djelovanju u okviru Programa, a financijska je pomoć Unije u obliku bespovratnih sredstava, konzorcij bi trebao imenovati jednog od svojih članova kao koordinatora koji će biti glavna točka za kontakt s Komisijom.
- (20) Promicanje inovacija i tehnološkog razvoja obrambene industrije Unije trebalo bi se odvijati na način koji je dosljedan sa sigurnosnim interesima Unije. Stoga bi doprinos djelovanja tim interesima i prioritetima u pogledu obrambenih sposobnosti koje su dogovorile države članice u okviru zajedničke vanjske i sigurnosne politike trebao biti kriterij za dodjelu. U okviru Unije zajednički prioriteti u pogledu obrambenih sposobnosti utvrđeni su posebice u planu za razvoj sposobnosti. Potpora provedbi relevantnih prioriteta pružat će se putem poboljšane suradnje i u okviru drugih procesa Unije, poput koordiniranog godišnjeg preispitivanja u području obrane (CARD) i stalne strukturirane suradnje (PESCO). Kada je to prikladno, u obzir se mogu uzeti regionalna i međunarodna djelovanja, inicijative i prioriteti, uključujući one u okviru NATO-a, kada su u službi Unijinih sigurnosnih i obrambenih interesa i uzimajući u obzir da bi trebalo izbjegavati nepotrebno udvostručavanje, kada se u okviru tih djelovanja, inicijativa i prioriteta ne isključuje sudjelovanje bilo koje države članice EU-a.
- (21) Predanost država članica učinkovitom doprinošenju financiranju djelovanja trebala bi biti demonstrirana, primjerice u obliku pisma namjere dotične države članice, kako bi kako bi se osiguralo da su financirana djelovanja održiva.
- (22) Kako bi se osiguralo da će financirana djelovanja doprinijeti konkurentnosti i učinkovitosti europske obrambene industrije, ona bi trebala biti usmjerena na tržište i potražnju te srednjoročno i dugoročno komercijalno održiva. Stoga bi u kriterijima prihvatljivosti trebalo uzeti u obzir činjenicu da države članice već namjeravaju nabaviti konačan proizvod ili upotrebljavati tehnologiju, po mogućnosti na koordiniran način. Kako bi se podržalo otvoreno unutarnje tržište, trebalo bi uzeti u obzir i vjerodostojno sudjelovanje prekograničnih MSP-ova, bilo kao članova konzorcija ili kao podugovaratelja.

- (23) Financijska pomoć Unije u okviru Programa ne bi trebala premašiti 20 % prihvatljivih troškova djelovanja, u skladu s člankom 126. Uredbe (EU, Euratom) br. 966/2012, kada se ono odnosi na izradu prototipa sustava, što je često najskuplje djelovanje u fazi razvoja. Međutim, ukupnim prihvatljivim troškovima moglo bi se obuhvatiti druga djelovanja u fazi razvoja.
- (24) S obzirom na to da je cilj potpore Unije jačanje konkurentnosti sektora i da se odnosi samo na posebnu fazu razvoja, ona ne bi trebala imati vlasništvo ni prava intelektualnog vlasništva za proizvode ili tehnologije proizvedene u financiranim djelovanjima. Korisnici će ugovorno utvrditi režim prava intelektualnog vlasništva koji će se primjenjivati. Zainteresirane države članice trebale bi imati mogućnost da sudjeluju u suradničkoj nabavi koja će uslijediti.
- (25) Komisija bi trebala uspostaviti višegodišnji program rada u skladu s ciljevima Programa. S ciljem osiguravanja učinkovite raspodjele sredstava, programom rada trebalo bi utvrditi kategorije projekata koji će se financirati u okviru Programa, vrste financiranja i dodijeljena proračunska sredstva, kao i poželjne kategorije prihvatljivih djelovanja, među ostalim, i prema potrebi, metodologiju ocjenjivanja, uključujući ponderiranja i minimalne pragove za ispunjenje kriterija za dodjelu.
- (26) Komisiji bi u uspostavi programa rada trebao pomagati odbor država članica (dalje u tekstu „odbor”). Komisija bi trebala nastoji pronaći rješenja koja imaju najširu moguću potporu u odboru. U tom kontekstu, odbor može se sastajati u formatu nacionalnih obrambenih stručnjaka s ciljem pružanja posebne pomoći Komisiji. Države članice trebaju imenovati svoje predstavnike za taj odbor.

- (27) S obzirom na politiku Unije u pogledu MSP-ova kao ključnog elementa za osiguravanje gospodarskog rasta, inovacija, stvaranja radnih mjesta i socijalne integracije u Uniji te činjenice da će se u okviru podupiranih djelovanja u načelu zahtijevati transnacionalna suradnja, važno je da program rada odražava i omogućuje otvoren, pravedan i transparentan prekogranični pristup i sudjelovanje MSP-ova te da se stoga dio ukupnog proračuna iskoristi za takva djelovanja.
- (28) Europska obrambena agencija trebala bi biti pozvana da kao promatrač sudjeluje u odboru država članica kako bi se moglo iskoristiti njezino stručno znanje u sektoru obrane te u skladu s ovlastima koje su joj dodijeljene Ugovorom o Europskoj uniji. Europska služba za vanjsko djelovanje trebala bi također biti pozvana da prisustvuje sastancima odbora država članica.
- (29) Komisija bi trebala nastojati održavati dijalog sa širokim spektrom europske industrije, uključujući mala i srednja poduzeća i netradicionalne dobavljače u obrambenom sektoru, kako bi se zajamčio uspjeh Programa.
- (30) U pravilu, za odabir djelovanja koja će se financirati u okviru Programa, Komisija ili subjekti iz članka 58. stavka 1. točke (c) Uredbe (EU, Euratom) br. 966/2012 trebali bi organizirati javne natječaje kako je predviđeno tom Uredbom i osigurati da su upravni postupci što jednostavniji te da iziskuju minimalne dodatne troškove. Međutim, u određenim opravdanim i iznimnim okolnostima, financijska sredstva Unije mogu se dodijeliti i u skladu s člankom 190. Delegirane uredbe Komisije (EU) br. 1268/12⁶.

⁶ Delegirana uredba Komisije (EU) br. 1268/2012 od 29. listopada 2012. o pravilima za primjenu Uredbe (EU, Euratom) br. 966/2012 Europskog parlamenta i Vijeća o financijskim pravilima koja se primjenjuju na opći proračun Unije (SL L 362, 31.12.2012., str. 1.).

- (31) Nakon što se pristigli prijedlozi ocijene uz pomoć neovisnih stručnjaka koje države članice validiraju na zahtjev, Komisija će odabrati djelovanja koja će se financirati u okviru Programa. Kako bi se osigurali jedinstveni uvjeti za provedbu ove Uredbe, Komisiji bi trebale biti dodijeljene provedbene ovlasti u pogledu donošenja i provedbe programa rada te za dodjelu sredstava odabranim djelovanjima. Te bi se ovlasti trebale izvršavati u skladu s Uredbom (EU) br. 182/2011 Europskog parlamenta i Vijeća⁷. Države članice trebale bi biti obaviještene o rezultatima ocjenjivanja i napretku postignutom u financiranim djelovanjima.
- (32) Za donošenje tih provedbenih akata trebalo bi primjenjivati postupak ispitivanja uzimajući u obzir znatan utjecaj tih akata na provedbu ove Uredbe.
- (33) Komisija bi na kraju programa trebala izraditi izvješće o provedbi u kojem bi se obavio pregled financijskih aktivnosti u smislu financijske provedbe, rezultata i, prema potrebi, učinka. U tom bi izvješću trebalo analizirati i prekogranično sudjelovanje MSP-ova i poduzeća srednje tržišne kapitalizacije u projektima u okviru Programa te sudjelovanje MSP-ova u globalnom lancu vrijednosti.

⁷ Uredba (EU) br. 182/2011 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. veljače 2011. o utvrđivanju pravila i općih načela u vezi s mehanizmima nadzora država članica nad izvršavanjem provedbenih ovlasti Komisije (SL L 55, 28.2.2011., str. 13.).

DONIJELI SU OVU UREDBU:

Članak 1.

Uspostavlja se Europski program industrijskog razvoja u području obrane (dalje u tekstu „Program”) za djelovanje Unije u razdoblju od 1. siječnja 2019. do 31. prosinca 2020.

Članak 2.

Ciljevi

Ciljevi su Programa sljedeći:

- a) poticanje konkurentnosti i inovacijskih sposobnosti obrambene industrije diljem Unije, čime se doprinosi europskoj strateškoj autonomiji podupiranjem djelovanja u njihovoj fazi razvoja;
- b) podupiranje i poticanje suradnje među državama članicama te prekogranične suradnje među poduzećima diljem Unije, uključujući mala i srednja poduzeća te poduzeća srednje tržišne kapitalizacije, u svrhu razvoja tehnologija ili proizvoda koji su dosljedni s prioritetima obrambenih sposobnosti koje su zajednički dogovorile države članice u okviru zajedničke vanjske i sigurnosne politike, istodobno poboljšavajući agilnost opskrbnih lanaca. Kada je to prikladno, u tom se pogledu u obzir mogu uzeti regionalna i međunarodna djelovanja, inicijative i prioriteti, uključujući one u okviru NATO-a, kada su u službi Unijinih sigurnosnih i obrambenih interesa utvrđenih u okviru zajedničke vanjske i sigurnosne politike i uzimajući u obzir da je potrebno izbjegavati nepotrebno udvostručavanje, kada se u okviru tih djelovanja, inicijativa i prioriteta ne isključuje mogućnost sudjelovanja bilo koje države članice;
- c) poticanje boljeg iskorištavanja rezultata istraživanja u području obrane i doprinošenje razvoju nakon faze istraživanja, a time i pružanje potpore konkurentnosti europske obrambene industrije na unutarnjem i globalnom tržištu, među ostalim putem konsolidacije, gdje je to prikladno.

Članak 3.

Proračun

Financijska omotnica za provedbu Programa za razdoblje od 1. siječnja 2019. do 31. prosinca 2020. iznosi 500 milijuna EUR po tekućim cijenama.

Članak 4.

Opće odredbe o financiranju

1. Financijska pomoć Unije može se pružiti putem oblika financiranja predviđenih Uredbom (EU, Euratom) br. 966/2012, a posebno bespovratnim sredstvima te u iznimnim okolnostima javnom nabavom.
2. Oblici financiranja iz stavka 1. te načini provedbe odabiru se na temelju toga koliko je njima moguće postići posebne ciljeve djelovanja i ostvariti rezultate, uzimajući u obzir posebice troškove kontrola, administrativno opterećenje i očekivani rizik povezan sa sukobom interesa.
3. Financijsku pomoć Unije provodi Komisija izravno kako je predviđeno Uredbom (EU, Euratom) br. 966/2012 ili neizravno tako da se zadaće povezane s izvršenjem proračuna povjeravaju subjektima navedenima u članku 58. stavku 1. točki (c) te Uredbe.
4. U slučaju da voditelja projekta imenuje država članica, Komisija se savjetuje s voditeljem projekta o napretku postignutom u okviru projekta prije izvršenja plaćanja prihvatljivim korisnicima.

Članak 5.

Prihvatljiva djelovanja

1. Programom se pruža potpora djelovanjima korisnika koja su u fazi razvoja, koja obuhvaćaju nove proizvode i tehnologije te nadogradnju postojećih proizvoda i tehnologija. Prihvatljiva djelovanja mogu se odnositi na jedan ili više od sljedećih elemenata:
 - a) studije, poput studija izvedivosti i drugih popratnih mjera;
 - b) projektiranje obrambenog proizvoda, materijalne ili nematerijalne komponente ili tehnologije te tehničke specifikacije na temelju kojih je takav projekt razvijen, što može obuhvaćati djelomična testiranja u vezi sa smanjenjem rizika u industrijskom ili reprezentativnom okružju;
 - c) izradu prototipa sustava obrambenog proizvoda, materijalne ili nematerijalne komponente ili tehnologije. Prototip sustava predstavlja model proizvoda ili tehnologije s pomoću kojeg se može prikazati funkcioniranje elementa u operativnom okružju;
 - d) ispitivanje obrambenog proizvoda, materijalne ili nematerijalne komponente ili tehnologije;
 - e) kvalifikaciju obrambenog proizvoda, materijalne ili nematerijalne komponente ili tehnologije; kvalifikacija je cjelokupan proces kojim se dokazuje da projektiranje obrambenog proizvoda, materijalne ili nematerijalne komponente ili tehnologije ispunjava utvrđene zahtjeve. U tom se postupku pružaju objektivni dokazi da su zadovoljeni određeni zahtjevi u pogledu projektiranja;
 - f) certifikaciju obrambenog proizvoda, materijalne ili nematerijalne komponente ili tehnologije. Certifikacija je proces u skladu s kojim nacionalno tijelo potvrđuje da su obrambeni proizvod, materijalna ili nematerijalna komponenta ili tehnologija u skladu s primjenjivim propisima;
 - g) razvoj tehnologija ili sredstava za povećanje efikasnosti tijekom životnog ciklusa obrambenih proizvoda i tehnologija.

2. U djelovanju moraju surađivati poduzeća unutar konzorcija koji se sastoji od barem tri prihvatljiva subjekta koja imaju poslovni nastan u barem dvjema različitim državama članicama. Najmanje tri od tih prihvatljivih subjekata s poslovnim nastanom u barem dvije različite države članice ne smiju biti pod stvarnom kontrolom, izravnom ili neizravnom, istog subjekta ili se ne smiju međusobno kontrolirati.
3. Za potrebe stavka 2. „stvarna kontrola” znači odnos koji je uspostavljen pravima, ugovorima ili drugim sredstvima koji, pojedinačno ili skupno, uzimajući u obzir uključene činjenice ili zakonodavstvo, omogućuje izravan ili neizravan odlučujući utjecaj na poduzeće, posebice sljedećim:
 - a) pravom na uporabu cjelokupne imovine ili dijela imovine poduzeća;
 - b) pravima ili ugovorima kojima se stječe odlučujući utjecaj na sastav, glasovanje ili odluke tijela nekog poduzeća ili se na drugi način stječe odlučujući utjecaj na vođenje poslovanja poduzeća.
4. Konzorciji, kako je definirano u članku 8. stavku 1., moraju pružiti dokaz o održivosti dokazujući da će preostali troškovi prihvatljivog djelovanja koji nisu obuhvaćeni potporom Unije biti obuhvaćeni drugim načinima financiranja, kao što su doprinosi država članica.
5. Za djelovanja iz stavka 1. točaka od (c) do (f), konzorciji moraju dokazati svoj doprinos konkurentnosti europske obrambene industrije dokazujući da barem dvije države članice namjeravaju koordinirano nabaviti završni proizvod ili upotrebljavati tehnologiju, uključujući, gdje je to primjenjivo, zajedničku nabavu.

6. Kad se odnosi na djelovanja utvrđena u stavku 1. točki (b), djelovanje se mora temeljiti na zajedničkim uvjetima koje su zajednički dogovorile barem dvije države članice. Kada se odnosi na aktivnosti iz stavka 1. točaka od (c) do (f), djelovanje se mora temeljiti na zajedničkim tehničkim specifikacijama koje su zajednički dogovarale države članice koje će sufinancirati ili namjeravaju zajednički nabaviti konačni proizvod ili upotrebljavati tehnologiju, kako je navedeno u stavcima 4. i 5.

Članak 6.

Prihvatljivi subjekti

1. Korisnici su javna ili privatna poduzeća s poslovnim nastanom u Uniji.
2. Infrastruktura, objekti, imovina i resursi korisnika i njihovih podugovaratelja koji se upotrebljavaju za potrebe djelovanja koja se financiraju u okviru Programa moraju se nalaziti na području Unije tijekom cijelog trajanja djelovanja, a njihove izvršne upravljačke strukture moraju imati poslovni nastan u Uniji.
3. Za potrebe djelovanja koja se financiraju u okviru Programa, korisnici i njihovi podugovaratelji ne podliježu kontroli od strane trećih zemalja ili subjekata iz trećih zemalja.
4. Odstupajući od stavka 3., poduzeće koje kontroliraju treće zemlje ili subjekti iz trećih zemalja prihvatljivo je kao korisnik ili podugovaratelj, u skladu s člankom 14. stavkom 2., ako država članica u kojoj se poduzeće nalazi pruži dostatna jamstva, u skladu sa svojim nacionalnim postupcima, da to ne bi bilo u suprotnosti ni sa sigurnosnim i obrambenim interesima Unije i njezinih država članica kako je utvrđeno u okviru zajedničke vanjske i sigurnosne politike u skladu s glavom V. Ugovora o Europskoj uniji ni s ciljevima ovog Programa kako su navedeni u članku 2. Jamstva koja se trebaju pružiti ujedno su u skladu s ciljevima navedenima u članku 11.

5. Ako nema konkurentnih nadomjestaka lako dostupnih u Uniji i ako ta upotreba ne bi bila u suprotnosti sa sigurnosnim i obrambenim interesima Unije i njezinih država članica, korisnici i njihovi podugovaratelji mogu se koristiti imovinom, infrastrukturom, objektima i resursima koji se nalaze izvan državnog područja država članica ili koje kontroliraju treće zemlje. Prilikom provođenja prihvatljivog djelovanja korisnici i njihovi podugovaratelji mogu surađivati i s poduzećima s poslovnim nastanom izvan državnog područja država članica ili pod kontrolom trećih zemalja ili subjekata iz trećih zemalja ako to ne bi bilo u suprotnosti sa sigurnosnim i obrambenim interesima Unije i njezinih država članica. Troškovi povezani s tim djelovanjima nisu prihvatljivi za financiranje u okviru Programa.
6. Korisnici prije potpisivanja sporazuma o financiranju moraju dostaviti sve relevantne informacije potrebne za procjenu kriterija prihvatljivosti.

Članak 7.

Izjava konzorcijâ

Svaki konzorcij koji želi sudjelovati u djelovanju u pisanoj izjavi mora izjaviti da je u potpunosti svjestan važećeg nacionalnog zakonodavstva i propisa te zakonodavstva i propisa Unije koji se odnose na djelovanja u području obrane ta da ih u potpunosti poštuje.

Članak 8.

Konzorcij

1. Konzorcij za potrebe ove Uredbe jest skupina poduzeća kako je definirano u članku 5. stavku 2. koja želi sudjelovati u djelovanju u okviru Programa i koja ispunjava kriterije prihvatljivosti utvrđene u ovoj Uredbi. Korisnici koji će primiti sredstva na temelju postupka dodjele iz članka 14. također se smatraju konzorcijem za potrebe ove Uredbe.

2. Ako se financijska pomoć Unije pruža putem bespovratnih sredstava, članovi bilo kojeg konzorcija koji žele sudjelovati u djelovanju imenuju jednog od članova koordinatorom i navode ga u sporazumu o dodjeli bespovratnih sredstava. Koordinator je glavna točka za kontakt između članova konzorcija u odnosima s Komisijom ili relevantnim tijelom za financiranje, osim ako je drugačije određeno u sporazumu o dodjeli bespovratnih sredstava, ili u slučaju neispunjavanja njegovih obveza prema sporazumu o dodjeli bespovratnih sredstava.
3. Članovi konzorcija koji sudjeluju u djelovanju sklapaju interni sporazum kojim se utvrđuju njihova prava i obveze u odnosu na provedbu djelovanja (u skladu sa sporazumom o dodjeli bespovratnih sredstava), osim u valjano opravdanim slučajevima predviđenima u programu rada ili pozivu na podnošenje prijedloga.

Članak 9.

Kriteriji za dodjelu

Djelovanja predložena za financiranje u okviru ovoga Programa ocjenjuju se na temelju sljedećih kriterija:

- a) doprinosu izvrsnosti, konkretno demonstriranjem da predloženi rad nadilazi postojeća rješenja i da predstavlja znatne prednosti u odnosu na postojeće proizvode i tehnologije;
- b) doprinosu inovacijama, konkretno demonstriranjem da predložena djelovanja obuhvaćaju revolucionarne ili nove ideje i pristupe, nova obećavajuća buduća tehnološka poboljšanja ili primjenu tehnologija ili tehničkih rješenja koja se prethodno nisu primjenjivala u obrambenom sektoru;
- c) doprinosu konkurentnosti europske obrambene industrije, konkretno stvaranjem novih tržišnih prilika i ubrzavanjem rasta poduzeća diljem Unije;

- d) doprinosu industrijskoj autonomiji europske obrambene industrije te sigurnosnim i obrambenim interesima Unije u skladu s prioritetima obrambenih sposobnosti koje su dogovorile države članice u okviru zajedničke vanjske i sigurnosne politike i, gdje je to prikladno, s regionalnim i međunarodnim sporazumima o suradnji;
- e) udjelu ukupnog proračuna za djelovanje koji se dodjeljuje za sudjelovanje MSP-ova s poslovnim nastanom u Uniji koji donose dodanu vrijednost, bilo kao članova konzorcija, kao podugovaratelja ili kao drugih poduzeća u opskrbnom lancu, a posebno MSP-ovima koji imaju poslovni nastan u državama članicama različitim od onih u kojima poduzeća u konzorciju koja nisu MSP-ovi imaju poslovni nastan;
- f) za djelovanja iz članka 5. stavka 1. točaka od (b) do (e), doprinosu daljnjoj integraciji europske obrambene industrije i to demonstracijom od strane korisnika da države članice namjeravaju zajednički i koordinirano upotrebljavati, posjedovati ili održavati završni proizvod ili tehnologiju.

U točkama od (a) do (c) ovog članka, gdje je to relevantno, uzima se u obzir doprinos povećanju efikasnosti tijekom životnog ciklusa obrambenih proizvoda i tehnologija, uključujući troškovnu učinkovitost i potencijal za sinergije u nabavi i procesu održavanja.

Neispunjavanje bilo kojeg od tih kriterija ne smatra se eliminacijskim.

Članak 10.

Stope financiranja

1. Financijska pomoć Unije u okviru Programa ne premašuje 20 % prihvatljivih troškova djelovanja definiranih u članku 5. stavku 1. točki (c). U svim drugim slučajevima pomoć može poslužiti za pokrivanje prihvatljivih troškova djelovanja. Dio neizravnih troškova koje treba pokriti utvrđuje se u programu rada.

2. Ako konzorcij razvija djelovanje definirano u članku 5. stavku 1. u kontekstu stalne strukturirane suradnje, na njega se može primijeniti stopa financiranja povećana za dodatnih 10 postotnih bodova.
3. Ako konzorcij razvija djelovanje kako je definirano u članku 5. stavku 1. te se obvezuje da će dodijeliti barem 5 % prihvatljivih troškova djelovanja MSP-ovima koji imaju poslovni nastan u EU-u, na njega se može primijeniti stopa financiranja uvećana za broj postotnih bodova koji je jednak postotku troška djelovanja dodijeljenog MSP-ovima, ali taj broj ne može prijeći 8 postotnih bodova.
4. Ako konzorcij razvija djelovanje kako je definirano u članku 5. stavku 1., na njega se može primijeniti stopa financiranja uvećana za broj postotnih bodova koji je jednak dvostrukom postotku troška djelovanja dodijeljenog MSP-ovima s poslovnim nastanom u državama članicama različitim od onih u kojima poduzeća u konzorciju koja nisu MSP-ovi imaju poslovni nastan.
5. Ako konzorcij razvija djelovanje kako je definirano u članku 5. stavku 1. te se obvezuje da će dodijeliti barem 5 % prihvatljivih troškova djelovanja poduzećima srednje tržišne kapitalizacije koji imaju poslovni nastan u Uniji, na njega se može primijeniti stopa financiranja uvećana za broj postotnih bodova koji je jednak postotku troška djelovanja dodijeljenog poduzećima srednje tržišne kapitalizacije, ali taj broj ne može prijeći 8 postotnih bodova.

Za potrebe ovog Programa i ne dovodeći u pitanje buduće programe, poduzeća središnje tržišne kapitalizacije trebalo bi tumačiti kao poduzeća koja imaju najviše 3000 zaposlenika ako se broj zaposlenika izračunava u skladu s člancima 3., 4., 5. i 6. glave I. Priloga Preporuci Komisije 2003/361/EZ i koja nisu MSP-ovi.

6. Ako konzorcij razvija djelovanje kako je definirano u članku 5. stavku 1., a njegovi članovi imaju poslovni nastan u više od dvije države članice, od kojih se svaka obvezala na sufinanciranje ili zajedničku nabavu ili uporabu konačnog proizvoda ili tehnologije, na njega se može primijeniti stopa financiranja uvećana za dodatnih 5 postotnih bodova.

7. Financijska pomoć Unije pružena u okviru Programa, uključujući povećane stope financiranja, ne smije pokrivati više od 100 % prihvatljivih troškova djelovanja.

Članak 11.

Vlasništvo i prava intelektualnog vlasništva

1. Unija ne posjeduje proizvode ili tehnologije nastale iz djelovanja niti polaže prava na intelektualno vlasništvo koje se odnosi na djelovanje.
2. Na konačne rezultate djelovanja koja primaju potporu iz Programa, među ostalim u pogledu prijenosa tehnologije, ne primjenjuju se ograničenja koja provode treće zemlje ili subjekti iz trećih zemalja.
3. Ova Uredba ne utječe na diskrecijsko pravo država članica u vezi s izvoznom politikom za proizvode koji su povezani s obranom.
4. Ako se pomoć Unije pruža u obliku javne nabave studije, sve bi države članice trebale imati pravo na besplatnu, neisključivu dozvolu za korištenje studijom na njihov izričit zahtjev.

Članak 12.

Odbor

1. Komisiji pomaže odbor. Navedeni odbor je odbor u smislu Uredbe (EU) br. 182/2011. Europska obrambena agencija pozvana je da izloži svoja mišljenja i da preporuke. Europska služba za vanjsko djelovanje također je pozvana da prisustvuje sastancima odbora.

Odbor sastaje se i u posebnim sastavima, među ostalim kako bi se raspravljalo o obrambenim aspektima. Članovima odbora moraju se dati rane i učinkovite prilike da ispituju nacrt provedbenog akta i izraze svoja mišljenja.

2. Kod upućivanja na ovaj stavak primjenjuje se članak 5. Uredbe (EU) br. 182/2011. Ako odbor ne dostavi nikakvo mišljenje, Komisija ne donosi nacrt provedbenog akta i primjenjuje se članak 5. stavak 4. treći podstavak Uredbe (EU) br. 182/2011.

Članak 13.

Program rada

1. Komisija provedbenim aktom donosi višegodišnji program rada tijekom razdoblja trajanja Programa. Taj se provedbeni akt donosi u skladu s postupkom ispitivanja iz članka 12. stavka 2. Navedeni program rada u skladu je s ciljevima utvrđenima u članku 2.
2. U programu rada detaljno se navode kategorije projekata koji će se financirati u okviru Programa, vrsta financiranja i dodijeljeni proračun, uključujući najviše stope financiranja, te poželjne kategorije prihvatljivih djelovanja kako je utvrđeno u članku 5. stavku 1., uključujući, gdje je to prikladno, metodologiju ocjenjivanja, uključujući ponderiranja i minimalne pragove za ispunjenje kriterija za dodjelu.
3. U programu rada osigurava se da se najmanje 10 % ukupnog proračuna dodjeljuje prekograničnom sudjelovanju MSP-ova; osim toga, u programu rada utvrđuje se posebna kategorija projekata posvećenih MSP-ovima.

Članak 14.

Postupak ocjenjivanja i dodjele

1. Tijekom provedbe Programa sredstva Unije dodjeljuju se na temelju javnih natječaja objavljenih u skladu s Uredbom (EU, Euratom) br. 966/2012 i Delegiranom uredbom Komisije (EU) br. 1268/2012. U određenim opravdanim i iznimnim okolnostima financijska sredstva Unije mogu se dodijeliti i u skladu s člankom 190. Delegirane uredbe Komisije (EU) br. 1268/12.

2. Prijedloge dostavljene po pozivu za podnošenje prijedloga ocjenjuje Komisija, uz pomoć neovisnih stručnjaka koje države članice validiraju na zahtjev, na temelju kriterija prihvatljivosti i kriterija za dodjelu navedenih u člancima 5., 6., 7. i 9.
3. Komisija dodjeljuje sredstva za odabrana djelovanja nakon svakog poziva ili nakon primjene članka 190. Delegirane uredbe Komisije (EU) br. 1268/12. Komisija provedbenim aktom dodjeljuje sredstva za financiranje odabranih djelovanja. Ti se provedbeni akti donose u skladu s postupkom ispitivanja iz članka 12. stavka 2.

Članak 15.

Godišnji obroci

Komisija može podijeliti proračunske obveze na godišnje obroke.

Članak 16.

Praćenje i izvješćivanje

1. Komisija redovito prati provedbu Programa i svake godine izvješćuje o ostvarenom napretku u skladu s člankom 38. stavkom 3. točkom (e) Uredbe (EU, Euratom) br. 966/2012. U tu svrhu Komisija uspostavlja potrebne sustave praćenja.

2. Radi potpore boljoj efikasnosti i učinkovitosti budućih djelovanja u okviru politika Unije Komisija sastavlja naknadno evaluacijsko izvješće i dostavlja ga Europskom parlamentu i Vijeću. U tom izvješću, koje se temelji na relevantnim savjetovanjima s državama članicama i ključnim dionicima, posebice se ocjenjuje napredak ostvaren u postizanju ciljeva utvrđenih u članku 2. U izvješću se analizira i prekogranično sudjelovanje, među ostalim MSP-ova i poduzeća središnje tržišne kapitalizacije, u projektima koji se provode u okviru Programa te sudjelovanje MSP-ova i poduzeća središnje tržišne kapitalizacije u globalnom lancu vrijednosti. Izvješće bi usto trebalo sadržavati informacije o podrijetlu korisnikâ i, kada je to moguće, raspodjeli generiranih prava intelektualnog vlasništva.
3. Komisija najkasnije do 30. srpnja 2019. predstavlja privremeno izvješće koje će uključivati procjenu upravljanja Programom, stope provedbe, rezultate dodjele projekta, uključujući sudjelovanje MSP-ova i poduzeća središnje tržišne kapitalizacije te stupanj njihova prekograničnog sudjelovanja, kao i financiranje odobreno u skladu s člankom 190. Delegirane uredbe Komisije (EU) br. 1268/12, kako je navedeno u članku 14. stavku 1.

Članak 17.

Zaštita financijskih interesa Unije

1. Komisija poduzima odgovarajuće mjere kojima osigurava da su, dok se provode djelovanja koja se financiraju u okviru ove Uredbe, financijski interesi Unije zaštićeni primjenom preventivnih mjera protiv prijevare, korupcije i svih drugih nezakonitih aktivnosti, učinkovitim provjerama i, ako se utvrde nepravilnosti, osiguravanjem povrata pogrešno plaćenih iznosa te, prema potrebi, učinkovitim, proporcionalnim i odvraćajućim administrativnim i financijskim sankcijama.

2. Komisija ili njezini predstavnici i Revizorski sud imaju ovlasti revizije ili, u slučaju međunarodnih organizacija, ovlasti provjere u skladu sa sporazumima koji su s njima sklopljeni, na temelju dokumenata te na terenu, nad svim korisnicima bespovratnih sredstava, svim ugovarateljima i podugovarateljima koji su primili financijska sredstva Unije u okviru ovog Programa.
3. Europski ured za borbu protiv prijevara (OLAF) može provoditi istrage, uključujući provjere na terenu i inspekcije, u skladu s odredbama i postupcima utvrđenima u Uredbi (EU, Euratom) br. 883/2013 Europskog parlamenta i Vijeća⁸ i Uredbi Vijeća (Euratom, EZ) br. 2185/96⁹, kako bi se utvrdilo je li došlo do prijevara, korupcije ili bilo koje druge nezakonite aktivnosti koja utječe na financijske interese Unije u vezi s ugovorom o dodjeli bespovratnih sredstava ili odlukom o dodjeli bespovratnih sredstava ili ugovorom koji je financiran u okviru ove Uredbe.

⁸ Uredba (EU, Euratom) br. 883/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. rujna 2013. o istragama koje provodi Europski ured za borbu protiv prijevara (OLAF) i stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 1073/1999 Europskog parlamenta i Vijeća te Uredbe Vijeća (Euratom) br. 1074/1999 (SL L 248, 18.9.2013., str. 1.).

⁹ Uredba Vijeća (Euratom, EZ) br. 2185/96 od 11. studenoga 1996. o provjerama i inspekcijama na terenu koje provodi Komisija s ciljem zaštite financijskih interesa Europskih zajednica od prijevara i ostalih nepravilnosti (SL L 292, 15.11.1996., str. 2.).

Članak 18.

Ova Uredba stupa na snagu trećeg dana od dana objave u *Službenom listu Europske unije*.

Ova je Uredba u cijelosti obvezujuća i izravno se primjenjuje u svim državama članicama.

Sastavljeno u Bruxellesu

Za Europski parlament

Za Vijeće

Predsjednik

Predsjednik

Nacrt izjave Vijeća o financiranju EDIDP-a

Ne dovodeći u pitanje nadležnost proračunskog tijela, ukupna proračunska sredstva za provedbu Programa trebala bi se osigurati isključivo preraspodjelom u okviru naslova 1.a višegodišnjeg financijskog okvira za razdoblje 2014. – 2020.

Vijeće apelira na sve institucije da postignu dogovor o financiranju EDIDP-a isključivo preraspodjelom u okviru naslova 1.a. Vijeće ne podržava pristup Komisije iz njezina inicijalnog prijedloga koji se temelji na podjeli financiranja između preraspodjele i korištenja razlikom.
